

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

Олена Половіна, Світлана Гулак
(Київ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЕМОЦІЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ З МАЛЮВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК)

Актуальність проблеми зумовлена сучасними освітніми вимогами до формування особистості, що передбачає удосконалення системи педагогічної взаємодії дорослого з дитиною, в основі якої знаходиться розвиток емоційної сфери. Ефективність процесу формування естетичних емоцій у дітей дошкільного віку можлива за умов поетапної взаємодії дитини з вихователем, в основі якої лежить образотворча діяльність, зокрема нетрадиційні техніки малювання, оскільки вони гарантують високу результативність даного виду роботи.

Мета статті: висвітлити механізм формування естетичних емоцій дітей дошкільного віку в процесі образотворчої діяльності.

Завдання:

➤ Обґрунтувати вплив образотворчого мистецтва на становлення емоційної сфери дітей дошкільного віку.

➤ Дослідити вплив нетрадиційних технік малювання на формування естетичних емоцій.

Науковці відзначають, що дитина прилучається до прекрасного з першим своїм поглядом на світ, що постає у враженнях від предметів, які вона відкриває для себе, у колисковій пісні, кожному відблиску материнських очей. З часом вона починає виокремлювати серед них ті, що їй найбільше подобаються і що не подобаються зовсім, а невдовзі починає усвідомлювати, що є предмети, явища красиві, які ваблять до себе дивною енергією, і такі, що не хвилюють її. Усе це відбувається у дошкільному віці і є свідченням того, що психіка, розум дитини з раннього віку можуть сприймати педагогічні впливи щодо виховання здатності відрізнити прекрасне від потворного і відповідно ставитися до них. Тому одним із головних завдань дошкільної педагогіки є стимулювання, спрямування, коригування естетичного розвитку дитини, пробудження у неї прагнення до прекрасного, до його творення.

Одним із засобів формування естетичного розвитку дитини виступає образотворче мистецтво, і зокрема найулюбленіша діяльність малят – малювання. Малювання – найбільш естетичне й захоплююче заняття дошкільників. Це перший досвід вираження свого ставлення до навколишнього світу. Наше завдання – допомогти дітям реалізувати потребу в самовираженні за допомогою образотворчого мистецтва, розвивати уяву дітей, формувати естетичне сприймання, викликати позитивні емоції, що являється основою духовного здоров'я дітей. Починаючи з молодшої групи діти навчаються правильно користуватися олівцями й фломастерами, знайомляться з акварельними фарбами та їх властивостями, закріплюють навички роботи з гуашшю, знайомляться з технікою багатощарового ажурного вирізання з паперу, навчаються комбінувати різні матеріали, удосконалювати навички в ліпленні з пластиліну й глини, знайомляться з колажем, «пальчиковою палітрою», «чарівними малюнками» (парафіном), з використанням у малюванні трафаретів, печаток із картоплі, навчаються техніці ґратажу й монотипії.

Виходячи із завдання розвитку творчості, не можна обійтись без нових педагогічних технологій. Серед них – моделювання, розвивальні ігри, прийоми ТРВЗ, алгоритми, схеми, досліди. Використання новітніх технологій сприяє розвитку образотворчих здібностей дітей.

Робота над малюнком виховує наполегливість, бережливе ставлення до індивідуальних і колективних творів, розвиває вміння насолоджуватись результатами своїми та товаришів.

Розвиток творчих здібностей в малюванні вимагає таких загально педагогічних завдань, що визначені у програмах виховання дітей дошкільного віку:

1. Розвивати творчі здібності дітей:

➤ формувати сенсорні здібності;

➤ формувати цілеспрямоване аналітико-синтетичне сприйняття зображеного предмету, явища;

➤ формувати узагальнене уявлення про однорідні предмети і способи їх зображення;

➤ навчати технічним прийомам і способам зображення в різних видах образотворчої діяльності;

➤ формувати здатність оперувати уявленнями, використовувати їх на основі накопичених знань, досвіду і уявлення для створення самостійних образотворчих робіт, вносити ініціативу в задум, зміст, форму зображуваного.

2. Розвивати пізнавальну активність дітей:

➤ виховувати бажання оволодіти знаннями й способами дій, досягати поставленої мети;

➤ підтримувати взаємозв'язок між образотворчими заняттями і заняттями по ознайомленню з навколишнім світом.

3. Виховувати культуру діяльності, формувати навички співробітництва:

➤ створювати сприятливий емоційний клімат у групі;

- організувати роботу за підгрупами з метою індивідуалізації та диференціації процесу навчання;
- залучати дітей до активного обговорення наступної діяльності на заняттях і можливості використання готових робіт у повсякденному житті;
- створювати умови для загальної образотворчої діяльності дітей, навчати правилам і засобам спілкування, які дозволяють вступати в контакти;
- виховувати в дітей інтерес до образотворчого мистецтва свого товариша, взаємоповагу і взаємодопомогу.

Вище означені завдання зумовлюють художню діяльність, яка є провідним способом естетичного виховання дітей дошкільного віку, основним засобом художнього розвитку дітей на ранніх етапах онтогенезу, що обґрунтовано в дослідженнях естетиків, педагогів, психологів. Отже, художня діяльність виступає як змістовне підґрунтя естетичного ставлення дитини, є системою специфічних предметних дій, спрямованих на сприйняття, пізнання й створення художнього образу (естетичного об'єкта) з метою естетичного сприймання світу.

Так, Є.М.Торшилова [11, с.87] обґрунтовує філософську точку зору, відповідно до якої естетична діяльність розуміється як духовно-практична, емоційно-раціональна діяльність людини, змістом якої є формоутворення, а метою – гармонізація себе, світу й своїх відносин зі світом. Є.М.Торшилова осмислює форму як універсальну категорію («форму взагалі») і формотворчу домінанту в процесі пізнавальної, продуктивної рефлексивної й комунікативної діяльності людини, а також формотворчі аспекти як універсальну характеристику всіх видів художньої діяльності. При такому підході метою естетичної діяльності є гармонійна діалектика очищення форми й одухотворення її: «...Що чистіша й досконаліша форма, то вищий й абсолютніший її духовний зміст... У багатьох сферах художньої культури й видах мистецтва сформувалася ідея Краси як чистої форми, рівної духу, осмислення якої пов'язане з поступовим подоланням спокуси чуттєвості з її емоційною безпосередністю й простотою впливу». Згідно з поглядами Є.М.Торшилової, форма в такому її розумінні має якості загальності й гармонійності, що дозволяє вважати її найбільш чистим носієм естетичних значень.

Психологічний аспект проблеми, висвітлений у працях Л. С. Виготського, О. В. Запорожця, О. Л. Кононко, В. С. Мухіної, О. Я. Савченко, показує особливу чутливість старших дошкільників до впливів довкілля, їхні емоційні реакції на безпосередні враження. Розуміння ж і пізнання життя через твори мистецтва полягає у сприйнятті та відтворенні його в конкретних образах. Сприймання як одна з форм пізнання ґрунтується на логічному мисленні та емоційному переживанні, співпереживанні. Збагачуючись знаннями у сфері мистецтва завдяки спостереженням, зіставленням, системі художніх уявлень, почуттів та переконань, дитина відчуває більший потяг до прекрасного. Тому саме мистецтво стає і засобом спілкування, і засобом пізнання дійсності, і засобом розвитку.

На думку О.О.Мелік-Пашаєва [10, с.30] і Б.М.Неменського [12, с.54] естетичне ставлення найбільш успішно формується тоді, коли дитина активно відтворює художні образи у своїй уяві при сприйнятті творів мистецтва, одночасно беручи участь у доступних їй формах художньої самодіяльності. Без досвіду створення культури, без практичної діяльності мистецтво не стає вчителем дитини, формуючи лише споживачке ставлення. Дане твердження підтримує Я.Лернер, який вважає, що художня діяльність передбачає формування досвіду творчої діяльності – необхідного й найбільш важливого компонента емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Отже на основі діяльнісного підходу можна визначити шлях формування естетичного ставлення дітей дошкільного віку від організації творчої художньої діяльності із засобами різних видів образотворчого мистецтва (використання нетрадиційних технік малювання через включення естетичного досвіду в більш широкий емоційний і значеннєвий контекст) до формування естетичного ставлення до навколишнього світу. За визначенням А.В.Бакушинського, Н.Н.Поддякова, відповідно до цієї стратегії, основним методом художнього виховання виступає метод пробудження граничної самодіяльності дітей, а основну педагогічну цінність виявляє не результат художньої діяльності як такий, а емоційно забарвлений процес, творча дія. Отже, художню діяльність науковці розглядають як умову, засіб, тобто основу формування естетичного ставлення до навколишнього світу. Проблема онтогенезу естетичного опанування дійсності є надзвичайно актуальною в плані формування досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Психолог В.Мухіна, вважає малювання складною синтетичною діяльністю, в якій виявляється особистість дитини і яка водночас істотно впливає на формування цієї особистості. Для дитини малюнок є формою й засобом комунікації з іншими людьми та однолітками, її самовираженням, самоствердженням, а також картиною світу. Для батьків дитини малюнок – певний шлях до порозуміння з нею, до гармонізації родинних стосунків. Для фахівців у галузі дошкільної освіти, педагогів та психологів дитячий малюнок – це своєрідна матриця внутрішнього світу, розвитку всіх сфер особистості дитини, її соціалізації, «Я-концепції».

Професійно вивчаючи дитячий малюнок, дорослий певним чином відкриває шлях до діалогу з дитиною, до організації розвивального спілкування з нею. Малюнок презентує її в соціумі як компетентну й успішно соціалізовану, позитивно (або навпаки) налаштовану особистість, тобто свідчить про рівень її духовного

здоров'я. Отже, виразність малюнка постає актуальною проблемою науки та практики, виховання підростаючого покоління. Створення особистісно розвивальних технологій малювання складає мету й предмет багатьох сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень і новаторської практики, наприклад, Г.Григорєвої, О.Дронової, Т.Казакової, Т.Комарової, В.Котляра, Г.Сухорукової, Л.Шульги та інших. Науковці відзначають, що, розумінням поліфункціональності малювання в особистісному розвитку дитини зумовлені особливості педагогічного супроводження цієї діяльності. Сучасні підходи до образотворчої діяльності визначаються діагностичними корекційно-розвивальними й арттерапевтичними можливостями малювання, яке потенційно слугує сенсомоторному розвитку та соціалізації дитини, гармонізації її стосунків із соціумом, збереженню здоров'я та розвитку особистісних сфер: інтелектуальної, емоційно-чуттєвої, діяльнісної, мотивів і потреб, соціально комунікативної, ціннісної тощо. Саме тому вагомим завданням педагога щодо технології супроводження малюнка є, передусім:

- збереження феномену дитячої творчості; розвиток інтересу до малювання, оцінювального ставлення дитини до цієї діяльності;
- ознайомлення із зображальними матеріалами та їхніми можливостями для створення малюнка;
- ознайомлення з графічними й живописними техніками та збагачення досвіду творчих дій з різними матеріалами;
- стимулювання прагнення досягти образно-естетичної виразності малюнка і найголовніше досягти стану емоційного задоволення від процесу та результату малювання.

Дослідження наукових праць зумовило висновок про те, що у педагогічній технології організації та супроводження дитячого малюнка окреслилися підходи, які пов'язані зі змістом і формою малювання. Проте, слід надавати дітям самостійності у виборі теми малювання. Саме тому нетрадиційні техніки малювання є оптимальним засобом формування досягнення позитивних емоцій, адже ці техніки передбачають 100 % позитивний результат.

Аналіз періодичних видань у галузі дошкільного виховання показав, що практики надають перевагу формуванню знаннєвого компоненту. Аналіз експериментальних досліджень з формування у старших дошкільників естетичних емоцій свідчить про наявність досить високого відсотку малюків з відхиленням емоційної сфери. В ході експериментального дослідження були встановлені основні причини, що викликають розлади емоційної сфери дітей:

- у виникненні емоційних відхилень на ранніх етапах розвитку дитини певна роль належить переживанням матері під час вагітності;
- батьки, які перебувають у стані емоційного стресу, переживають тривогу, хвилювання, не можуть забезпечити дитині психологічний комфорт. Навпаки, вони є джерелом підвищеного неспокою, що створює передумови для виникнення емоційних розладів у дитини;
- однією з причин, яка не сприяє стабілізації позитивно-емоційного стану дітей, є авторитарний характер навчально-виховного процесу в дошкільних закладах освіти, особливостями якого є зосередження уваги лише на процесі засвоєння знань, формування вмінь та павичок, відсутність постійно діючих засобів зняття емоційної напруги, стимулювання позитивних емоцій.

Емоційні порушення, що експериментально виявлені у дошкільників часто формують їх поведінку, впливають на поставлені дітьми ті чи інші життєві цілі. Байдужа до всього дитина неспроможна поставити та вирішити життєво важливі завдання, досягти значних успіхів.

Дослідження показують, що навіть штучно створений прояв гарних почуттів відразу викликає в мозку відповідну реакцію. Намагайтесь привчити дитину частіше посміхатись, і це допоможе вам викликати у неї зацікавленість до навчання. Психологи констатують, що у дітей зі зниженою самооцінкою подавлені інстинкти свободи творчості та відчуття самостійності. Такі діти принижують себе, стають беззахисними перед агресивними людьми. Вони не вірять у свої сили, не можуть самостійно вирішувати, як діяти в тій чи іншій ситуації, а це призводить до внутрішнього конфлікту. Дитина, вільна від цих конфліктів, розвивається більш гармонійно, і її здоров'я не викликає ніяких за непокоєнь.

Дитина, яка перебуває в емоційно нейтральному стані, реагує на предмети залежно від їхньої значущості. Причому, чим важливіший для неї той чи інший чинник, тим краще він сприймається.

Оцінювати емоційний стан дитини ми можемо за характером переживань:

- за зовнішнім виглядом,
- з аналізу ситуації
- за поведінкою за певних обставин
- зі слів дитини.

Аналізуючи встановлені основні причини, що викликають розлади емоційної сфери у дітей, необхідно констатувати, що для психічного, духовного здоров'я, нормального перебігу різних видів діяльності дитини, потрібна збалансованість емоцій. Формування естетичного ставлення до об'єктів та явищ навколишньої дійсності збуджують у душі дитини емоційний відгук на прекрасне, добрі почуття, прагнення до творчої

діяльності.

Метою констатувального етапу експерименту була перевірка стану сформованості естетичних емоцій за допомогою емоційних вправ та з використанням засобів образотворчої діяльності (зокрема нетрадиційних технік).

Дослідницькі процедури включали:

1. Аналіз планів навчально-виховної роботи вихователів з дітьми.
2. Спостереження за образотворчою діяльністю дітей на заняттях і в самостійній художній діяльності.
3. Дослідження емоційної сфери дитини, за допомогою використання емоційних вправ та формування уміння виражати емоції через малюнок.
4. Визначення рівнів сформованості позитивних естетичних емоцій дітей старшого дошкільного віку.

На основі вищесказаного можна зробити висновок, що формуванню естетичних емоцій дитини відводиться лиш незначне місце в навчально-виховному процесі і не прослідковується систематичність його проведення. Але застосування нетрадиційних технік зображувальної діяльності на заняттях та в повсякденній самостійній художній діяльності дає змогу дітям відійти від предметного малювання та виразити в малюнку свої емоції, почуття. Дитина стає більш впевненою в своїх силах. Вона з великим захопленням береться освоювати нові матеріали та по декілька разів готова повторювати ту чи іншу дію. Чим ліпше вдається їй ця дія, то з більшим задоволенням вона повторює її, ніби показуючи цим свій успіх, привертаючи увагу дорослого до своїх досягнень. Особлива цінність цих технік полягає в тому, що вони дають дітям змогу швидко досягти бажаного результату.

Варто зазначити, що використання нетрадиційних технік малювання дає змогу набуті позитивних особистісних якостей:

- упевненість і розкутість під час зображувальної діяльності;
 - активність у самостійному виборі зображувальних матеріалів та розміщення зображення на папері;
 - здатність аргументувати свої дії;
- та умінь:
- експериментувати із зображувальним матеріалом;
 - проявляти фантазію, художню творчість;
 - передавати особисте ставлення до зображуваного.

Висновок. Резюмуючи усе вищевказане, зазначаємо що вплив образотворчого мистецтва на становлення емоційної сфери дітей дошкільного віку полягає у тому, що своїм мистецьким потенціалом воно формує у дитини естетичне ставлення до довкілля. Запорукою ефективності даного процесу є творча взаємодія дорослого і дитини, в основі якої знаходиться використання нетрадиційних технік малювання, які гарантують позитивний результат дитячого малюнку, що завжди супроводжується радістю дитини, і як наслідок позитивно впливають на формування естетичних емоцій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко Т. Мистецький твір як процес // Образотворче мистецтво. – 2003. – №3. – С. 2-4.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Редакція журналу «Дошкільне виховання», 1999. – 60 с.
3. Беленька Г. В. Підготовка вихователів до роботи з дітьми шостого року життя // Особливості освіти дітей шестирічного віку: проблеми, пошуки, досвід, знахідки. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2004. – С. 7-9.
4. Ветлугина Н.А. Самостоятельная художественная деятельность дошкольников. – М.: Педагогика, 1980. – 208 с.
5. Выготский Л. С. Психология искусства. Анализ эстетической реакции. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во «Лабиринт», 1997. – 416 с.
6. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / Наук, керів, О.В. Проскура. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 339 с.
7. Експериментальна базова програма розвитку дитини дошкільного віку / Наук, кер. О.Л.Кононко. – К.: Світлич, 2004. – 149 с.
8. Естетичне виховання: Довідник / В.І. Мазепа (керівник авт. колективу), А.В. Азархін, В.С. Горський та ін.; Упорд. Н.О. Яранцева. – К.: Політвидав України, 1988. – 214 с.
9. Закон України «Про дошкільну освіту»; Закон України «Про охорону дитинства». – К.: Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2001. – 56 с.
10. Мелик-Пашаев А. А. Первый пласт эстетического развития // Искусство в школе. – 2003. – № 6. – С. 30-32.
11. Наконечна О. П. Естетичне як тип духовності. – Рівне: Рівненський держ. техн. ун-т, 2002. – 202 с.
12. Неменский Б. М. Мудрость красоты: О проблеме эстетического воспитания: Кн. для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1987. – 255 с.

діяльності.

Метою констатувального етапу експерименту була перевірка стану сформованості естетичних емоцій за допомогою емоційних вправ та з використанням засобів образотворчої діяльності (зокрема нетрадиційних технік).

Дослідницькі процедури включали:

1. Аналіз планів навчально-виховної роботи вихователів з дітьми.
2. Спостереження за образотворчою діяльністю дітей на заняттях і в самостійній художній діяльності.
3. Дослідження емоційної сфери дитини, за допомогою використання емоційних вправ та формування уміння виражати емоції через малюнок.
4. Визначення рівнів сформованості позитивних естетичних емоцій дітей старшого дошкільного віку.

На основі вищесказаного можна зробити висновок, що формуванню естетичних емоцій дитини відводиться лиш незначне місце в навчально-виховному процесі і не прослідковується систематичність його проведення. Але застосування нетрадиційних технік зображувальної діяльності на заняттях та в повсякденній самостійній художній діяльності дає змогу дітям відійти від предметного малювання та виразити в малюнку свої емоції, почуття. Дитина стає більш впевненою в своїх силах. Вона з великим захопленням береться освоювати нові матеріали та по декілька разів готова повторювати ту чи іншу дію. Чим ліпше вдається їй ця дія, то з більшим задоволенням вона повторює її, ніби показуючи цим свій успіх, привертаючи увагу дорослого до своїх досягнень. Особлива цінність цих технік полягає в тому, що вони дають дітям змогу швидко досягти бажаного результату.

Варто зазначити, що використання нетрадиційних технік малювання дає змогу набути позитивних особистісних якостей:

- упевненість і розкутість під час зображувальної діяльності;
- активність у самостійному виборі зображувальних матеріалів та розміщення зображення на папері;
- здатність аргументувати свої дії;

та умінь:

- експериментувати із зображувальним матеріалом;
- проявляти фантазію, художню творчість;
- передавати особисте ставлення до зображуваного.

Висновок. Резюмуючи усе вищевказане, зазначаємо що вплив образотворчого мистецтва на становлення емоційної сфери дітей дошкільного віку полягає у тому, що своїм мистецьким потенціалом воно формує у дитини естетичне ставлення до довкілля. Запорукою ефективності даного процесу є творча взаємодія дорослого і дитини, в основі якої знаходиться використання нетрадиційних технік малювання, які гарантують позитивний результат дитячого малюнка, що завжди супроводжується радістю дитини, і як наслідок позитивно впливають на формування естетичних емоцій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко Т. Мистецький твір як процес // Образотворче мистецтво. – 2003. – №3. – С. 2-4.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Редакція журналу «Дошкільне виховання», 1999. – 60 с.
3. Беленька Г. В. Підготовка вихователів до роботи з дітьми шостого року життя // Особливості освіти дітей шестирічного віку: проблеми, пошуки, досвід, знахідки. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2004. – С. 7-9.
4. Ветлугина Н.А. Самостоятельная художественная деятельность дошкольников. – М.: Педагогика, 1980. – 208 с.
5. Выготский Л. С. Психология искусства. Анализ эстетической реакции. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во «Лабиринт», 1997. – 416 с.
6. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / Наук, керів, О.В. Проскура. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 339 с.
7. Експериментальна базова програма розвитку дитини дошкільного віку / Наук, кер. О.Л.Кононко. – К.: Світлич, 2004. – 149 с.
8. Естетичне виховання: Довідник / В.І. Мазепа (керівник авт. колективу), А.В. Азархін, В.С. Горський та ін.; Упорд. Н.О. Яранцева. – К.: Політвидав України, 1988. – 214 с.
9. Закон України «Про дошкільну освіту»; Закон України «Про охорону дитинства». – К.: Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2001. – 56 с.
10. Мелик-Пашаев А. А. Первый пласт эстетического развития // Искусство в школе. – 2003. – № 6. – С. 30-32.
11. Наконечна О. П. Естетичне як тип духовності. – Рівне: Рівненський держ. техн. ун-т, 2002. – 202 с.
12. Неменский Б. М. Мудрость красоты: О проблеме эстетического воспитания: Кн. для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1987. – 255 с.